

A női kézimunkatanítás és a tanterv.

Jelen cikkemben a női kézimunkatanítás három fontos kérdésével kívánok foglalkozni: 1. a tanítás céljával, 2. a módszerrel és 3. a polgári leányiskola tantervével.

1. *A polgári leányiskola tanterve a női kézimunka tanítása elé kifejezetten gyakorlati célt tűz, amikor a polgári háztartásban szükséges női kézimunkák elkészítésének megismerését és begyakorlását tűzi ki. Bár a tantervhez kiadott utasítás kiemeli, hogy a kézimunka nagy jelentőségét a kitűzött gyakorlati célon kívül annak kiváló nevelői hatásában is keresni kell, mégis a tantervnek egyoldalú célkitűzése lehet az oka annak, hogy a tanításnál rendszerint csak a technikai ügyességet értékelik, ebben iparkodnak az ügyességet fokozni és megfelelkeznek arról, hogy a kézimunkatanítás kiválóan alkalmas az érzékek finomítására, az ízlés nemesítésére, a gondolkodás fejlesztésére, a nemzeti öntudat ébrentartására. Ez a tárgy egyike azon speciálisan leányiskolai tantárgyaknak, amelyekkel némileg meg lehet közelíteni a polgári iskolai törvény azon rendelkezését, hogy a leányiskola gondos magyar háziasszonyt neveljen. Munkás, a csendes háztartási munkában örömet találó, a családnak és anyai kötelességeinek élő magyar háziasszony, önállóan gondolkodó, biztos ítéletű, gyakorlati érzékkel és megfelelő nemes ízléssel bíró nő nevelésében a női kézimunkának igen fontos szerepe van.*

A női kézimunka tehát a leánynevelés egyik legfontosabb eszköze, de gyakorlati hasznáért egyik legnélkülözhetetlenebb tárgya is. Az utasítás azon megjegyzése, hogy „a nők munkálkodásának nemzetgazdasági jelentősége nem annyira a természetben, mint a megtakarításban áll” minden fenntartás nélkül igaz lehetett a háború előtt, az utasítás kiadásakor, azóta azonban megváltozott a helyzet. Ma a polgári családok háztartásában a nők keresete jelentékeny szerepet játszik. A férfiak keresete rendszerint oly csekély, hogy a családalapítást csak akkor vállalhatják, ha a nő a maga keresetével is hozzájárul a háztartás költségeihez. Nagy előny, ha a nő kézimunkával teheti ezt, mert munkáját a család körében végezheti és nem kénytelen gyermekeit a szomszédok gondjaira bízni. Különösen a népművészetben gazdag vidékeken van ez így, ahol a nők kézimunkával való keresete döntően járul hozzá a család eltartásához. Meg kell tehát értetni a leányokkal, a család körében érvényre jutó megtakarító munkálkodásnak nagy jelentőségét — ahogy azt az utasítás kívánja, — de egyúttal fel kell hívni figyelmüket arra is, hogy szükség esetén a női kézimunka igen jelentős kereseti forrás is lehet.

A polgári leányiskola csak akkor teljesíti teljesen a törvény

megkívánta feladatát, ha a női kézimunkát olyan fokra emelte, hogy úgy nevelési feladatait, mint fontos gyakorlati célját is, teljes mértékben elérte. Meg kell azonban állapítani, hogy a négy osztályos polgári iskola ezt a célt el nem érheti. A négy évfolyam kevés arra, hogy mindazt a hasznos tudnivalót nyújthassa, amire egy családanyának vagy kereső nőnek szüksége van. Egy 14 éves gyermek nincs azon az értelmi fokon, hogy érzéke lehessen az élet gyakorlati gazdasági kérdései iránt. A tantervben előírt ruhavarrás nem felel meg az ilyen korú gyermek kezűgyességének. A polgári leányiskola akkor felelhetne meg feladatának, ha a porosz Mittelschuléhoz hasonlóan hat osztályú lenne.

2. *A modern pedagógia egyik legfontosabb alapelve:* „Öntevékenységgel neveljünk önállóságra”, fokozott mértékben áll a kézimunkára is. A munkánál nem az a lényeg, hogy az inget, amit az üzletben készen vehetne meg, most a vásárolt anyagból maga készíti el, hanem hogy a munkában a saját elgondolás, saját akaratmegnyilvánulás, saját munkaöröm nyer megtestesülést. A modern pedagógia a kézimunkánál is több önállóságot enged a tanulónak, alkalmat ad neki tapasztalatra, elhatározásra, önálló cselekedetre, de természetesen irányítja, hogy mindez helyes irányban haladjon.

A női kézimunkatanítás ősi módszere, hogy a tanító megmutatja a technikát, a tanuló megfigyeli ezt, utánozza és begyakorolja. Ezzel a módszerrel nem érhetjük el a nevelési célokat. A női kézimunka megtanulása ma már nem tekinthető olyan tevékenységnek, amely csak előmutatáson és utánzáson alapszik, amely tehát pusztán mechanikai emlékezés útján elérhető. Mint minden más tantárgynál az öntevékenység nemcsak a kéz önálló munkájára, hanem az értelem önálló munkájára is vonatkozik. Azzal, hogy a pontosan eléje szabott kézimunkában senki sem segít a tanulónak, nincsen elég téve az öntevékenység fogalmának. A cselekedtető iskola nem láthatja feladatát a női kézimunkatanításnál, sem az utánzással végzett munkateljesítményben, amely csak az emlékezésen és nem a gondolkodáson is nyugszik. A gyermeket képesíteni kell, hogy a kapott recepttől eltérően, tehát önállóan dolgozni tudjon.

A technikában való ügyességre föltétlenül szüksége van a tanulónak, ha a formák könnyedségét és szabadságát akarjuk elérni. A technikák tanítása tényleg abból áll, hogy a leggyorsabb és legügyesebb fogásokat bemutatjuk, a tanulók utánóznak és begyakorolják. De itt is meg kell követelnünk a horgolt, vagy kötött szemek egymásba kapcsolódásának, az öltések elhelyeződésének magyarázatát. Ez a szellemi munkával járó megismerés megkönnyíti a technika megtanulását. Még inkább beszélhetünk önálló gondolkodásbeli munkáról a stoppolásnál és foltozásnál, ahol kész munkán személtetjük az eljárást, a végre-

hajtás módját megfigyeltetjük, megbeszéljük és ez alapon végzi a tanuló a munkát. De önálló munkát követelünk már az 1. osztályban, amikor a tanuló csipkemintát lenéz. Itt megmagyarázzuk, honnét kell kiindulnia, milyen irányban kell haladnia, hogyan kell lenéznie a mintát, azután rábízuk a további munkát. Ugyancsak önállóan dolgozik a recékivarrásnál is, amikor már neki kell eldöntenie, hogy melyik irányban legcélszerűbb haladni az öltésekkel. A keresztöltésnél különösen sokat kell gondolkoznia. Az önállóságra való nevelés szempontjából különösen értékes a szabásrajzok készítése, amikor saját méretükre készítik el a különböző fehéreneműek és derék szabásrajzát. Kívételiesen ügyes és tehetséges növendékekkel elérhetjük, hogy valamely népies kézimunkából vett elemek felhasználásával, saját tervezésű kézimunkamintát átszurkál, előnyom és elkészít.

Általában minél tehetségtelenebb a tanuló, annál nagyobb szerepet játszik nála a gépies utánzás. Tapasztalatom szerint normális gyermeknél, helyes tanítási eljárás mellett csakhamar megnyilvánul az önállóságra való törekvés.

Részben az öntevékenység, részben a formaérzék szempontjából nem helyes, ha a tanár határozza meg a kézimunka alakját. Ne kényszerítsük pl. terítő hímzésére, mikor neki párnára volna szüksége. Ha választást engedünk is a munka nemét illetőleg, azért ügyeljünk, a méretekre, nehogy valami torzalakú munka legyen belőle.

Nem felel meg a munkaiskola követelményeinek, ha az osztály 40 tanulója ugyanazon alakú és mintájú munkát készíti. Ez az egyforma munka sem a formaérzék, sem a színérzék nem fejleszti. De munkaörömet se okoz a tanulóknak úgy, mint amikor maga határozza meg a munka alakját, anyagát, színét.

Nagyon fontos a színérzék fejlesztése. Itt kísérletek vezetnek a tanulókat a helyes szín megválasztására. A színválasztást is rá kell bízni a tanulóra, de irányítani kell a színérzékét, hogy választása ízléses legyen. Tapasztalatból tudjuk, hogy a gyermek milyen kedvvel foglalkozik színes dolgokkal. Különösen rajzórán van alkalmunk megfigyelni a gyermek színszeretétét, a választott színekből következtethetünk lelki világára is. A beteges, vérszegény gyermek a sápadt színeket választja, míg az erősek, egészségesek az élénk színeket kedvelik. Szín nélkül sivár és unalmas a gyermek élete. Ezelőtt a legnehezebb volt a kézimunkatanítás a III. osztályban, nemcsak azért, mert sok új technikát kell megtanulni, hanem főképpen azért, mert a tanulóknak az egy színnel való munkát. A most divatos színes fehérenemű, javított a helyzeten és sok örömet okoz a tanulóknak a sárközi hímzés is, mert könnyű és változatos.

Általában úgy a formaérzék, mint a színérzék úgy kell fejleszteni, hogy ezzel a leány ízlése nemesedjék. Rá kell ne-

velni a leányt, hogy ki tudja választani azt a díszet, amely a célnak, formának, anyagnak, nagyságnak egyaránt megfelel. Az ízlés nemesítése igen fontos, mert ezzel képessé tesszük, hogy ellenálljanak a divat hóbortjainak, másrészt ő lesz az, aki a lakást megtölti ezerféle tárggyal és minden darab az ő ízlésére vall.

A formaérzék fejlesztésével szorosan összefügg az anyagismeret is. Az alak és az anyag nagyon szorosan függenek össze. Mielőtt tehát munkához fog, meg kell beszélni és szemléltetni kell a különféle anyagokat. Ismerni kell az anyag természetét, tulajdonságait, alkalmazhatóságát, szintartóságát. Ez alapon kell azután a célnak megfelelő anyagot megválasztani.

Az utasítás megkívánja, hogy az osztály minden egyes növendéke ugyanazt a munkanemet tanulja s ugyanabban az időben egyenlő tárgyakon gyakorolja. Véleményem szerint ez a kívánság nem felel meg az önállóságra való nevelés követelményeinek. Az iskolában egy-egy munkaközösségbe egyesített gyermekek között vannak tehetségesek, kevésbé tehetségesek és tehetségtelenek, vannak erősek, egészségesek és vannak gyengék, betegesek. Mindezek kezűgyességét fejleszteni kell, a tehetségesek mellett a tehetségtelenek nem hanyagolhatók el, de viszont a tehetségest is fejleszteni kell. Amikor év elején az egész osztály az első munkát elkezdte, csakhamar megnyilvánul a tanulók egyénisége és ettől kezdve az ügyesebb tanulókat nem lehet hátráltatni az ügyetlenebbek miatt. Tanmenetem szerint az I. osztályban mosdókesztyűvel kezdem, utána a fordított szemeket gyakoroltatom egy kis mintán, azután tálcakendőt horgolnak. A kötéssel decemberben kell készen lenniök. 40 tanuló közül 15 már december elején befejezte a kötést, amikor 5 növendék még a mosdókesztyűt sem fejezte be. Mivel a 15 tanuló nem ülhet tétlenül, elkezdtem velük a horgolást; ettől kezdve tehát megszűnt az osztálytanítás. Tehát egyénenkénti tanításra van szükség. Az I. osztályban, év elején még nem ismerem a növendék képességét. Később segítek némiképen úgy, hogy az ügyesebbek nagyobb méretű munkát, vagy nehezebb mintát kezdenek. Nem lehet és nem is kell elérni, hogy minden tanuló egyenlő tárgyakon gyakoroljon.

Osztálytanítás mellett önálló munkáról alig lehet szó. Ezt igen jól lehet megvalósítani a technikák elsajátításánál, akkor minden tanuló pontosan ugyanazt a munkát végezheti, de nem enged teret az önálló munkálkodásnak, nem fejleszti a tanuló gondolkodását. Az ilyen eljárás mellett éppen a szellemileg mozgékonyabb tanulók érdeklődése bénul meg csakhamar.

Vannak munkanemek, amelyeknél az osztálytanítás a munka természetéből folyik. A szabásrajzok tanításánál az egész osztály részt vesz, a munkában a tanár táblai előrajzolása alapján. A II. osztályban tanított hálózás technikája oly nehéz

hogy annak elsajátítása hosszabb időt vesz igénybe, itt felhasználom az ügyesebb tanulók segítségét, akik munkájukat már befejezték. Egészen sablonos egyöntetű munkáról egyébként is csak az I. és II. osztályban lehet szó. Amikor népművészeti hímzést tanítunk, tág tere nyílik a tehetség kifejlődésének, akkor teljesen a tanuló ügyességéhez és képességéhez méretezhetem a munka nagyságát, a minta megválasztását. Itt már szabadon megnyilvánulhat a tanuló önállósága. Nagy hiba volna, ha az egész osztály ugyanazt a mintát csinálná. Legalább annyi mintáról kell gondoskodni, hogy 3—4 tanulóra más minta jusson.

Tapasztalatom szerint a tanuló munkakedvét rontja az utasítás azon intézkedése, hogy otthon nem dolgozhatik a munkáján. Nagyon lehangoló a tanulóra, ha az iskolában megkezdett munkát otthon is szeretné folytatni és kérését a tanárnak mindig el kell utasítania. Nem lehet a leányt munkakedvre nevelni, ha nem gondoskodunk róla, hogy otthon is kézimunkázhasson. Nevelés dolga, hogy a tanuló ne engedjen kézimunkáján mást is dolgozni, hogy pedig otthon ne rontson, a tanár jelölje ki a tanulónak, hogy mely részletet dolgozhatja ki. Különösen kívánatos az otthonmunkáltatás a polgári leányiskolai tanulónál, akik közül csak igen kevésre vár a francia, vagy angol nevelő és nem soktól kívánják meg azt sem, hogy napi 2—3 órát töltsön a zongoránál. A legtöbb tanulónak jut naponta legalább 1 óra a kézimunkára, hogy megszokja és megszeresse az otthonlétnek ezt a kellemes szórakozását. Mivel pedig a tanulók között sok van olyan, akik kézimunkatudásukkal később kereseti lehetőséget szereznek, egyenesen kárhózatossá tartom, ha őket az otthoni kézimunkázástól visszatartjuk. Hogy otthon segíthetik a tanulót a kézimunka elkészítésében, nem ok a tilalomra, mert ez a gyanú más tárgyra is megvan, mégis kapnak magyar, meg számtani házi dolgozatot.

Nevelési szempontból is fontos tehát, hogy a tanulót házi munkával ellássuk. Már az első osztályban megkövetelem attól a tanulótól, aki a kötésban nem járatos, hogy otthon gyakorolja és az elkészített munkát be kell mutatnia. Néhány horgolt csipkemintát is készítettek otthon, valamint gyakorolni kell otthon a fehérneműk javítását is. Amikor az iskolában a négyzetes hálólapot készítik, akkor otthon labdahálót készíthetnek, amivel megtanulják a kerek hálózást. A III. osztály legnehezebb munkája a fehérhímzés, ezt az iskolában a rendelkezésre álló idő alatt szinte lehetetlen megtanítani, ezt is otthon gyakoroltatom. Miért ne készíthetnék a tanulók a női ing hátának és vállpántjának aszúrozását otthon. Gyakran megtörténik, hogy a szülők azzal a kéréssel fordulnak hozzám, engedjem meg, hogy leányuk nagyobb méretű munkát (párnát, vagy terítőt) készíthesse, mert azt jobban tudják használni a lakásban. Miért ne engedjük meg? Ha azután ezt a nagyobb méretű munkát a ki-

jelölt időre nem tudja elkészíteni, miért ne lehessen megengedni, hogy azt otthon befejezhesse? Osztályzatot csak az iskolában végzett munka alapján kap, ez pedig nem függ a munka nagyságától, hanem szépségétől, amit minden alkalommal hangsúlyoztatok. A IV. osztályban már csak azért is meg kell engedni a munka hazavitelét, hogy minél több népies technikát elsajátíthassanak.

De az iskolai munka hazavitele nevelőleg hathat a család tagjainak ízlésére is.

3. *A polgári leányiskola tantervét úgy kell megalkotni, hogy a fontosabb népművészeti technikákat felölelje.* Meg kell győzni a tanulót, hogy a magyar népművészet oly változatos és formagazdag, oly könnyen átalakítható és tervezhető, hogy minden hasznos tárgy díszítésére felhasználható. A népművészeti technikák között a legkényesebb ízlésű ember is találhat oly szép darabokat, amit lakásába beilleszthet. Olcsó, könnyen tisztítható, mosható, ízléses munkákat állíthatunk a drága, por- és bacillushalmozó, ízléstelen tárgyak helyére.

Népművészeti technikák érdekében a polgári leányiskolák tantervét a következőképpen alkotnám meg:

Az I. osztály keresztszemes mintáit úgy választom meg, hogy felhasználom a régi, szép erdélyi varrottasok és szőttesek mintáit, ha az iskola környékén nem találunk hasonlókat. Keresztszemes hímzést sok vidéken készítenek, sok szőttes mintáját is át lehet vinni keresztöltésre. Ezeket a mintákat felhasználhatjuk horgolásra, recére is. Sok vidéken csinálnak eredeti horgolt csipkéket, ezeket is felhasználhatjuk pl. mikor a minták lenézését tanítjuk.

A II. osztályban — egyszerű geometriai formáinál fogva, — felhasználhatjuk a buzsáki hímzést, amit a tanulók szívesen megrajzolnak színes ceruzával. Az egyszerű lánc- és laposöltés mellett több eredeti öltést találhatnak rajta. A létravarrás (aszúr) a legtöbb vidéken megtalálható, úgyszintén a fehérhímzés is. Nagyon szép lyukacsos fehérhímzést találunk a Rábaközben, Hövelyen, Boldogon, Nyitra és Pozsony megyékben. Ezekből néhány könnyebb elemet másoltathatunk a II. osztályban is, előkészítésül a III. osztályra, ahol a fehérenemű hímzésénél felhasználhatók.

A III. osztályban fehéreneműt díszíthetünk sárközi hímzéssel is; könnyű technika, finom, változatos formákkal. Itt taníthatjuk még a kalotaszegi írásost és a torockói hímzést is. Mindkettőnek oly eredeti az ornamentikája és az öltései, hogy érdemes vele foglalkozni.

A IV. osztályban — a most már nagyobb technikai készséggel rendelkező leányokkal — első sorban helybeli, vagy környékbeli népművészetet veszünk. Az eddigiek után ezek már szép és lehetőleg tökéletes munkát készítenek. Az előírt ruha-

varrással kapcsolatban tág tere nyílik a különféle néphímzések ízléses alkalmazásának. Legnagyobb exportunk az ú. n. „Izabella“ blúzokból van. Ezeknek a szabása és varrása igen egyszerű, alkalmat nyújt a darázsolás megtanulására. Hasznos dolog vele foglalkozni, mert kereseti lehetőséget nyújt. Ha marad még idő, akkor csináljanak a növendékek párnákat, terítőket stb. különféle népies technikával.

Az V. és VI. osztályban tanulnának fehérenemű- és felsőruha varrást, begyakorolnák a gépvarrást és szabást, minden évben készíthetnék 1—2 színes népies hímzést.

Összehasonlításként nem lesz érdektelen megismerni a porosz hat osztályú Mittelschule most érvényben levő tantervét (1925.):

VI. (I.) osztály: Horgolás pl. terítő, sapka, kabátka.

Varrás: pl. kötény, munkatáska, gomblyuk.

V. osztály: Foltozás és stoppolás. Felszegés, pl. terítő, zsebkendő.

Harisnyakötés.

IV. osztály: Ruhanevelés javítása. Ruhadarab varrása, pl. mellényke, ing, tornanadrág, blúz.

Finomabb technikák, pl. szegélyek, horgolások, keresztöltések.

III. osztály: Betű- és fehérhímzés. Gépvarrás: a gép kezelése. Egyszerű tárgyak készítése, pl. ágypárna, ing, blúz, kötény.

II. és I. osztály: A gépvarrás folytatása. Ing, nadrág, alsószőknya, blúz, ruha a tanult technikákkal díszítve.

Ez a tanterv nagyjából megegyezik a miénkkel, igyekszik minél több technikát megtanítani. Hogy azonban nem a technikák elsajátítása az egyedüli cél, azt a tantervhez adott utasítás erősen hangsúlyozza. Már a célkitűzésben kiemeli a forma- és színérzék fejlesztését, valamint az anyagismeretben való jártasságot, hogy ezzel ítéletükben biztos fogyasztókká neveljék a tanulóleányokat.

„Der neuzeitliche Nadelunterricht“ című 1929-ben megjelent könyvben olvasom: „Régebben a forma és a szín tanítására nem kellett nagy súlyt helyezni, mert azt anyáink örökölték. De a 19-ik század második felében az emberek elvesztették az örökölt forma- és színérzéküket, azóta megelégszenek az olcsó gyári holmival. Ezen kell segíteni az iskolának. Nagy hiba, hogy sok tanítónő nem nevel ízlésre. Ha ezt a célt az iskolák fokozottabb mértékben fogják követni, akkor a kirakatok ízléstelen holmijai nem találnak vevőre.“ Köztudomású, hogy ezekkel a sablonos, gyári mintákkal a németek árasztották el a világot és tömték meg a mi kereskedéseinket is az ízléstelen mintákkal. Gondoljunk a konyhakészletekre és a festett gobelinlapokra. Igen öröndetes, hogy éppen a németek azok akik erre az ízléstelenségre felhívják a pedagógusok figyelmét és hirdetik, hogy a megújulásnak az iskolából kell kiindulnia.

A következő években talán nagyobb szerepe lesz a kézi-

munkának, mint évek óta volt. A mai szociális helyzetből lehet erre következtetni, mert munkát kell adni az embereknek. Divatbajöttek a kézzel varrott, kötött és horgolt kesztyűk, a valódi csipkék, mint ruhadísz, az évek óta nem viselt lyukacsos hímzésű ruhák. Ruhadíszül a régi, sablónos minták helyett a magyar néphímzés elemeit kellene felhasználni.

Csak rajtunk, magyar kézimunka tanítónőkön múlik, hogy a sok ízléstelen német holmi kikerüljön a magyar kereskedők kirakataiból és helyükre kerüljenek nagy nemzeti kincsünknek, a magyar népművészetnek, az egész világ által csodált termékei. Ehhez kell, hogy a most készülő új polgári leányiskolai tanterv bennünket segítsen.

Hollóné Hatos Kornélia.